

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. директора
Інституту законодавства
Верховної Ради України,
Е. Р. Бершеда

«28» * м. Київ * 01 2021 року

ВИСНОВОК

Інституту законодавства Верховної Ради України щодо дисертації Мельник Вікторії Станіславівни на тему: « Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право», затвердженої рішенням Вченої ради Інституту законодавства Верховної Ради України від 25 жовтня 2018 року, протокол № 12

ВИТЯГ

з протоколу № 2 засідання фахового семінару відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України від 28 січня 2021 року

Присутні:

Гріненко О. О. (науковий керівник) – доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Кондратова А. М. (головуючий засідання) – кандидат юридичних наук, заступник завідувача відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Баймуратов М. О. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Бабін Б. В. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник;

Базов В. П. – кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Кузьменко Н. О. – кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Палій В. В. – провідний консультант відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Телькінєна Т. Е. – доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу європейського права та міжнародної інтеграції;

Юрченко С. М. – завідувач сектору інформаційно-довідкового забезпечення;

Кофман Б. Я. (рецензент) – головний консультант сектору «Тренінговий центр» Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, старший дослідник;

Белова О. І. (рецензент) – головний науковий співробітник відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України, кандидат юридичних наук;

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, ступеня доктора філософії **Мельник В. С.**

З присутніх – 6 докторів юридичних наук та 3 кандидатів юридичних наук, – 4 фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Мельник Вікторії Станіславівни на тему: «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів», поданого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право», щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертації «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів» затверджена рішенням Вченої ради Інституту законодавства Верховної Ради України від 25 жовтня 2018 року, протокол № 12.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Мельник Вікторії Станіславівни про основні положення дисертації на тему: «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів», поданого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію та методику, охарактеризувала об'єкт та предмет дослідження, виклала основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист. Було відзначено науково-практичну значущість роботи та впровадження результатів дослідження.

Авторка зазначила, що у сфері міжнародного торговельного права залишаються чинними низка положень, сформованих у часи Версальсько-Вашингтонської системи, а то й пентархії. Насамперед, це стосується основних торговельних шляхів сполучення, об'єктів їх інфраструктури, умов експлуатації, врегульованих як міжнародним, так і національним правом. Авторка відзначила, що їх роль у сучасному, глобалізованому світі, необхідність всебічного вивчення правового регулювання таких міжнародних торговельно-транспортних артерій, зумовлюють актуальність обраної теми дослідження. Здобувачем відзначено, що до таких об'єктів, від впорядкованої експлуатації яких залежить рівень стабільності не лише окремих країн, а й цілих материків, а отже – всієї світової економіки в цілому, серед іншого, відносяться морські судноплавні протоки і канали, а також обґрунтувала чому було обрано лише два з зазначених каналів.

Здобувач відзначила, що еволюцію правового статусу Суецького і Панамського каналів слід розглядати виходячи з модернізації підходів до правового регулювання їх експлуатації, та з огляду екстериторіальної морської зони. Відтак дослідження було проведено у контексті міжнародного морського права. Однак, з огляду на специфіку даної галузі, у роботі, на основі методики аналогії, було взято за основу принципи міжнародного права.

Авторка відзначила, що наукова новизна дисертації полягає в тому, що робота становить собою комплексне дослідження, в якому вперше розкрито еволюцію становлення міжнародно-правового статусу та експлуатації Суецького і Панамського каналів, сформульовано низку нових для теорії міжнародного права ідей, висновків та рекомендацій. Зокрема, у дисертації:

вперше:

- обґрунтовано розвиток ідеї міжнародного каналу крізь призму доктрини міжнародного права, зокрема втілення у життя ідеї концесії каналу, при цьому висвітлено генезу поглядів на систему управління каналами – від зовнішнього управління до повного переходу під національну юрисдикцію;

- аргументовано цілісний процес формування нормативно-правової бази статусу судноплавних морських Суецького та Панамського каналів періоду колоніалізму та визволення країн з колоніальної залежності;

- розроблено комплексний підхід до вивчення питань, пов'язаних з правовим регулюванням експлуатації Суецького і Панамського каналів, який збагатить наукову концепцію правового регулювання міжнародно значущих шляхів сполучення взагалі, Суецького і Панамського каналів зокрема, з використанням правового прецеденту;

- у контексті еволюції правового статусу та режимів Суецького та Панамського каналів запропоновано нові підходи до виокремлення періодизації правового регулювання експлуатації міжнародних каналів, виходячи із зміни систем міжнародних відносин та впливу цих змін на розвиток міжнародного права;

удосконалено:

- характеристику правової бази Суецького та Панамського каналів щодо управління ними шляхом розробки її тлумачення крізь призму міжнародного права, а також підходи до правового аналізу правосуб'єктності крізь призму міжнародного морського права;

- оцінку ефективності сформованої практики розробки правових актів, що регламентують експлуатацію Суецького каналу відповідними органами управління, що складаються з представників зацікавлених сторін, призначаються адміністрацією Суецького каналу;

- принципи переходу міжнародного об'єкта під національну юрисдикцію, а також інституційну характеристику міжнародного морського каналу як такого;

набули подальшого розвитку:

- підходи стосовно використання морських шляхів сполучення і їх основних складових, свободи пересування каналами, суверенних прав держав, територіями яких вони проходять;

- уявлення про організаційно-правові основи діяльності портових адміністрацій Суецького каналу та Адміністрації Панамського каналу;

- комплексні знання щодо правових засад, способів експлуатації Суецького і Панамського каналів, їх правового статусу та режимів, а також розроблено наукову аргументацію необхідності подальшого вдосконалення як інституційної, так і правової бази існуючої системи управління міжнародними каналами.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження зумовлена його метою і завданням, а також логічним викладенням матеріалу. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, що включають сім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатків.

Після завершення доповіді Мельник Вікторії Станіславівни присутніми були поставлені такі запитання:

Базов В.П.: Чому у роботі більше уваги було приділено саме аналізу міжнародно-правового статусу Суецького каналу, а Панамський розглядався принагідно?

Відповідь: Дякую за питання! Загалом, як уже зазначалось, у роботі еволюцію правового статусу Суецького і Панамського каналів розглянуто як єдине ціле – удосконалення підходів до правового регулювання діяльності, свого роду, екстериторіальної морської зони. Відтак було доречним проведення детального дослідження Суецького каналу з огляду на той факт, що він був заснований раніше. Таким чином проведення детальне дослідження започаткування та подальшої експлуатації Суецького каналу дозволило виокремити загальний аналіз, який був використаний для дослідження Панамського каналу у більш лаконічному варіанті.

Телькінена Т.Е.: Яка наукова цінність Вашого дисертаційного дослідження?

Відповідь: Дякую за питання! Наукова цінність нашого дослідження полягає у тому, що робота становить собою комплексне дослідження, в якому вперше розкрито еволюцію становлення міжнародно-правового статусу та експлуатації Суецького і Панамського каналів, сформульовано низку нових для теорії міжнародного права ідей, висновків та рекомендацій. Достатньо важливими у роботі є положення, де простежено розвиток ідеї міжнародного каналу крізь призму доктрини міжнародного права. Так, проведене дослідження можливо використати для подальшої наукової роботи, розвитку науки міжнародного морського права, та відповідних навчальних дисциплін.

Кондратова А.М.: Які питання ви порушуєте у роботі і які міжнародно-правові документи до неї ви залучаєте?

Відповідь: Дякую за питання! Формування та еволюція міжнародно-правового статусу та режиму судноплавних каналів, його опрацювання та вдосконалення після Другої світової війни; основні види визнання, правові основи націоналізації Суецького каналу і її оформлення; розвиток систем управління Суецьким та Панамським каналами, зокрема, утворення Загальної компанії Суецького каналу, правові основи управління Суецьким каналом в умовах незалежності Єгипту, системи управління Панамським каналом.

Окремим питанням в дисертації розглядається міжнародно-правове регулювання експлуатації морських судноплавних каналів. За основу при аналізі взято рішення Константинопольської комісії з обміру суден 1873 р., Правила, що регламентують діяльність і експлуатацію Суецького каналу 1901 р., Правила плавання в Суецькому каналі 1935 р., Закон №161/59 про лоцманську проводку в порту Суец Арабської Республіки Єгипет. Окрім того, частково було аналізовано резолюції ГА ООН та протоколи її засідань щодо питання врегулювання експлуатації морських судноплавних каналів.

Бабін Б.В.: У чому полягає важливість такої організації, як Загальна компанія морського Суецького каналу?

Відповідь: Дякую за питання! Насамперед хотілося б зазначити, що важливою є не лише сама організація, але і умови при яких вона була створена та сформована. У роботі розглядається те, що перші кроки щодо нормативного врегулювання взаємин метрополії-колонії/домініону все ще містились істотні риси правового атавізму, що зумовило боротьбу за скасування чи перегляд таких актів. 7 березня 1949 р. було укладено конвенцію між єгипетським урядом і «Загальною компанією морського Суецького каналу», яка передбачала обов'язкове залучення в компанію на всіх рівнях її діяльності єгиптян, розбудову інфраструктури комплексу каналу, вирішення питань, що стосуються робітників тощо. Таким чином, основною важливістю є саме факт розвитку функціонування самої компанії в різні часи. До націоналізації компанія діяла як наднаціональна, якби балансує між міжнародним правом та національним суверенітетом. Опісля стала наче в сірій зоні відносин. Криза, що спалахнула після, також, вперше продемонструвала вагу і вплив новоствореної глобальної міжнародної організації – ООН, винятково вплив якої дав змогу узгодити позиції геополітичних суперників – США та СРСР і не дав змоги розпалити регіональний збройний конфлікт.

Окрім того, автором зазначено, що базовим документом щодо статусу та подальшого устрою управління каналом в умовах незалежності Єгипту став Декрет від 26 липня 1956 р. Організація Суецького каналу перетворилась на самостійну юридичну особу, що також зумовило формування цікавого юридичного прецеденту, а саме трактування майна організації як приватного.

Таким чином, шлях створення та розвитку компанії робить її ідеальним об'єктом дослідження для проведення повноцінного аналізу систем управління міжнародними морськими каналами.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – **доктора юридичних наук, професора Гріненко Олени Олексіївни.**

У висновку зазначено про актуальну тему роботи, затребувану сучасною юридичною наукою. Достатньою є кількість опублікованих статей та апробацію результатів дослідження, а також дані про впровадження науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України та міжнародно-правових актів, а також наведені приклади законодавства зарубіжних країн.

Дисертаційне дослідження Мельник В.С. є актуальним, зважаючи на

необхідність всебічного вивчення правового регулювання експлуатації важливих для усього сучасного світу міжнародних торговельно-транспортних шляхів сполучення, якими є Суецький та Панамський канали.

Зважаючи на зацікавлення науковців різних періодів процесом діяльності та експлуатації каналів, варто відзначити у роботі вдало застосовано сучасний підхід щодо аналізу документів XIX, XX століття із врахуванням думок науковців тих часів. Так, проаналізовані дослідження початку XX ст. характеризуються винятково утилітарним підходом і розглядають правові аспекти експлуатації міжнародних каналів з точки зору національного судноплавства, то надалі проблематика правового регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів розглядалась, здебільшого, крізь призму національного інтересу, суверенітету і ставлення до національно-визвольної боротьби. Погляд, представлений у роботі є більш незаангажований, із врахуванням епохи постбіполярності.

Науково вагомими і цінними у роботі є положення, де Мельник В.С. проявила себе як науковець. Так, робота характеризується тим, що у ній вперше обґрунтовано розвиток ідеї міжнародного каналу крізь призму доктрини міжнародного права, зокрема втілення у життя ідеї концесії каналу та проведено всебічний і повний аналіз даних отриманих в процесі дослідження. Дане дослідження збагатить наукову концепцію правового регулювання міжнародно-значущих шляхів сполучення взагалі, Суецького і Панамського каналів зокрема.

Здобувачем у роботі ставляться і послідовно вирішуються такі складні завдання: розкрити процес формування та правового оформлення міжнародно-правового статусу і режиму Суецького міжнародного каналу у формі концесії; дослідити еволюцію міжнародно-правового статусу та режиму Суецького і Панамського каналів, визначивши їх спільні та відмінні риси; простежити еволюцію міжнародно статусу Суецького і Панамського каналів після Другої світової війни; розкрити правові основи націоналізації Суецького каналу і її оформлення, а у контексті становлення міжнародної системи управління каналами – правові основи утворення Загальної компанії Суецького каналу; зважаючи на перехід міжнародних каналів під національну юрисдикцію, виявити правові основи управління Суецьким каналом в умовах незалежності Єгипту; з'ясувати сучасну систему управління Панамським каналом; дослідити рішення Константинопольської комісії з обмірювання суден 1873 р. та закон №161/59 про лоцманську проводку в порту Суец Арабської Республіки Єгипет; охарактеризувати правила, що регламентують діяльність і експлуатацію, плавання в Суецькому каналі; виявити основні проблеми при експлуатації Суецького і Панамського каналів, а також запропонувати шляхи їх вирішення на сучасному етапі.

Робота, запропонована здобувачем, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структура дисертації повністю відповідає меті і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором.

Глибина та достовірність результатів дисертаційного дослідження ґрунтуються на досконалому володінні методами наукового пошуку. Для досягнення поставленої мети і завдань, забезпечення достовірності результатів та висновків дослідження використовувалася система наукових методів. Так, діалектичний метод застосовувався при визначенні природи всього комплексу правового регулювання експлуатації морських каналів, виявленні взаємодії між окремими його компонентами в рамках різних правових систем. За допомогою логічного і системного методів проаналізовано особливості правового регулювання створення та експлуатації Суецького і Панамського каналів, визначено їх значення для системи міжнародного права і системи міжнародних відносин, а також стан правового регулювання у правових системах Арабської Республіки Єгипет і Республіки Панама.

Метод аналогії було використано при дослідженні таких питань як лоцманська проводка суден в обох каналах; правила плавання у каналах; правила обмірювання суден; встановлення мит і тарифів. У цьому сенсі за основу було взято правила, розроблені для Суецького каналу, який відкрився раніше Панамського, та що надалі використовувалися у якості стандарту у світовому торговельному судноплаванні та міжнародному праві.

Системний метод дозволив простежити зв'язок між різними компонентами всього комплексу міжнародної морської транспортної системи. Історичний метод використовувався при розкритті динаміки розвитку правової бази створення, управління та експлуатації Суецького каналу в досліджуваній період. У свою чергу, герменевтичний – при з'ясуванні змісту різних типів спеціально-правових систем за допомогою прийомів реконструкції, використання інших герменевтичних канонів і способів. Антропологічний метод став у нагоді при розгляді процесу створення і реалізації правової бази експлуатації Суецького каналу в якості діяльності, нерозривно пов'язаної з особистістю інтерпретатора, принципи якої реалізуються суб'єктом інтерпретаційного процесу.

Результати проведеного дослідження є доказом того, що автору притаманні здібності до самостійних наукових пошуків, до плідного аналізу складних теоретико-правових процесів і явищ, вміння раціонально відбирати, кваліфіковано узагальнювати та аналізувати різнобічні джерела, формулювати на цій підставі практичні висновки й рекомендації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації висновки і пропозиції мають науково-теоретичне і практичне значення, та можуть бути використані у:

правотворчому і правозастосовному процесах – для вдосконалення організаційно-правових засад експлуатації морських споруд, порядку експлуатації Суецького і Панамського каналів, удосконалення їх правового статусу та режимів, правової та інституційної основи системи управління міжнародними каналами;

науково-дослідній діяльності – як підґрунтя для подальших наукових досліджень, розширення методологічної основи, джерельної бази у даному

напрямі;

в освітньому процесі – для удосконалення навчально-методичного забезпечення та викладання навчальних курсів «Міжнародне право», «Міжнародне морське право», «Теорія міжнародних відносин», «Історія міжнародних відносин» тощо.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження обумовлена сукупністю методологічної, теоретичної, нормативної та емпіричної основ, що забезпечували об'єктивність і всебічність підходів до вивчення означеної проблеми. *Емпіричну базу дослідження* склали Конституція Арабської Республіки Єгипет, Конституція Республіки Панама, законодавчі та інші правові акти Єгипту (зокрема, акти відомчого характеру – циркуляри, інструкції, накази міністерства морського транспорту Єгипту), Панами, Великобританії, Франції, міжнародно-правові акти, насамперед акти ООН, інших спеціальних організацій та органів, таких як Компанії Суецького каналу тощо.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, досить повно відображено в статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, іноземних виданнях, та науково-практичних юридичних журналах, а також у тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Дисертацію оформлено відповідно до встановлених вимог.

Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел із проблематики дисертаційного дослідження. Автор сформулював свої висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняної юридичної науки.

У висновку науковий керівник зазначила, що дисертація Мельник Вікторії Станіславівни є завершеною та самостійною роботою, яка претендує на високу оцінку і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Після цього слово було надано **рецензентам**:

Доктор юридичних наук, старший дослідник Кофман Борис Якович підкреслив, що тема дисертаційного дослідження видається надзвичайно вчасною, адже сучасні морські канали побудовані на територіях певних держав і знаходяться під їхньою юрисдикцією. Проте саме їх міжнародно-правовий статус обумовлює географічне положення, а також, що держава, територію якого перетинає міжнародний канал, може здати його в оренду або надати концесію на канал приватній компанії. Така держава, усвідомлюючи важливість каналу для морського судноплавства, добровільно визнає міжнародний статус каналу і бере на себе у зв'язку з цим ряд зобов'язань, покликаних забезпечити свободу судноплавства каналом, дотримання безпеки, екології і т.д..

Загалом, як зазначила авторка, у роботі еволюцію правового статусу Суецького і Панамського каналів розглянуто як єдине ціле – удосконалення підходів до правового регулювання діяльності, свого роду, екстериторіальної

морської зони. Відтак є доречним аналіз проблеми у контексті міжнародного морського права. Однак, з огляду на те, що воно розвивається під повним впливом міжнародних відносин, будучи подекуди навіть калькою тієї чи іншої системи міжнародних відносин, у роботі, на основі методики аналогії, було взято за основу принципи міжнародного права.

Авторка роботи вдало визначила структуру дисертації, логічними і послідовними є її розділи і підрозділи, викладений матеріал.

Слід відмітити вдале винесене дисертантом положення щодо формування та еволюції міжнародно-правового статусу судноплавних каналів, його опрацювання та вдосконалення після Другої світової війни; основні види визнання, правові основи націоналізації Суецького каналу і її оформлення; розвиток міжнародної системи управління Суецьким та Панамським каналами, зокрема, утворення Загальної компанії Суецького каналу, правові основи управління Суецьким каналом в умовах незалежності Єгипту, система управління Панамським каналом. Окремим питанням в дисертації розглядається міжнародно-правове регулювання експлуатації. За основу при аналізі взято рішення Константинопольської комісії з обміру суден 1873 р., Правила, що регламентують діяльність і експлуатацію Суецького каналу 1901 р., Правила плавання в Суецькому каналі 1935 р., Закон №161/59 про лоцманську провідку в порту Суец Арабської Республіки Єгипет.

Оформлення дослідження відповідає встановленим МОН України вимогам. Можна зробити висновок, що дисертація Мельник Вікторії Станіславівни є завершеною та самостійною роботою, яка може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук Белова Олена Іларіонівна:

Тема і безпосередньо напрям наукового дослідження – вкрай актуальні і давно потрібні для вітчизняної науки міжнародного права. Так, у роботі на високому науковому рівні було на прикладі міжнародно-правового статусу Суецького каналу розглянуто процес формування та правового оформлення ідеї статусу міжнародного каналу у формі концесії, досліджено еволюцію міжнародного статусу Суецького і Панамського каналів, визначено їх спільні та відмінні риси, простежено еволюцію статусу Суецького і Панамського каналів після Другої світової війни, виявлено правові основи націоналізації Суецького каналу і її оформлення.

Метою дисертації є розкриття процесу правового регулювання інституту міжнародного каналу, а також визначення особливостей організації та експлуатації Суецького і Панамського каналів, виявлення основних тенденцій і напрямів у врегулюванні діяльності їх адміністрацій.

Достатньою є методологічна основа дисертаційного дослідження, зосереджена на діалектичному та діяльнісному підходах. Поряд із системним, структурно-функціональним, іншими методами, визначальним та основоположним для цілей даної роботи є порівняльно-правовий або компаративістський метод.

Структурна побудова роботи влаштовує, взаємопов'язаними і логічно викладеними є її структурні частина, авторка використала значну кількість джерел. Достатніми і повним є сформульовані положення наукової новизни.

Таким чином, з огляду на відповідність існуючим вимогам до такого виду робіт, завершеність дисертаційного дослідження, досягнення заявлено мети, можливість і необхідність використання його результатів у науково-дослідній роботі, освітньому процесі, правотворчості, правовиховній роботі, дисертація Мельник Вікторії Станіславівни може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді.

У подальшому обговоренні взяли участь інші присутні.

Ними було підкреслено, що цікавою та багатоаспектною є дана праця. Аспірант з науковим керівником продемонстрували творчий критичний підхід та обґрунтовані результати проведеного дослідження. Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, а робота пройшла належну апробацію. Загалом, як свідчить аналіз змісту наукової розробки, вибрана дисертантом тема і власне дослідження, представляє вагомое теоретико-прикладне значення.

У цілому, дисертація Мельник Вікторії Станіславівни на тему: «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів» відповідає вимогам стосовно дисертацій та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему: «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького і Панамського каналів»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний світ нині переживає непростий час зміни системи міжнародних відносин. Адже протягом останніх років втратили чинність останні складові Ялтинсько-Потсдамської системи. Водночас нібито усталений погляд щодо постбіполярності не можна вважати дійсним. Однак у сфері міжнародного торговельного права залишаються чинними низка положень, сформованих у часи Версальсько-Вашингтонської системи, а то й пентархії. Насамперед, це стосується основних торговельних шляхів сполучення, об'єктів їх інфраструктури, умов експлуатації, врегульованих як міжнародним, так і національним правом. Їх роль у сучасному, глобалізованому світі, необхідність всебічного вивчення правового регулювання таких міжнародних торговельно-транспортних артерій, зумовлюють актуальність обраної теми дослідження. До таких об'єктів, від впорядкованої експлуатації яких залежить рівень стабільності не лише окремих країн, а й цілих материків, а отже – всієї світової економіки в цілому, серед іншого, відносяться морські судноплавні протоки і канали. З-поміж них найважливішими традиційно прийнято вважати Кільський, Панамський і Суецький канали.

Останній з них, будучи побудований першим, фактично здійснив революцію в світовому і європейському торговельному судноплавстві, зв'язавши Далекий Схід і азійський регіон з Європою найкоротшим з можливих і, крім того, безпечним шляхом. Наступні ж, з огляду на тенденції міжнародних відносин, опинились у фокусі світової політики, ставши каталізатором ряду міжнародних конфліктів, відтак, з огляду на предмет міжнародного права, ставши важливою його складовою, увівши до обігу низку правових прецедентів, що можуть бути цікавими і країнам, що належать до інших правових сімей, у тому числі, і континентального права. Що ж до Кільського каналу, то проблемні питання його експлуатації було усунено ще у ХІХ ст. за умов існування концептуально відмінних від сьогодення положень міжнародного права, насамперед, міжнародного морського права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу підготовлено відповідно до напрямів науково-дослідної діяльності відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України за комплексними темами: «Проблеми правового забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань» (номер державної реєстрації 0111U000578) та «Правові механізми інтеграції України до європейського правового простору» (номер державної реєстрації 0111U000579).

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних правознавців, серед яких – А. Адашкевич, Г. Анцелевич,

А. Айвазян, Р. Беккін, О. Белова, С. Білоцький, М. Бур'ян, Ю.В. Боброва, О. Брильов, Я. Броунлі, В. Варнавський, А. Венедіктов, Ж. Ведель, А. Вілсон, С. Веселаго, В. Венін, С. Вісенте, О. Гусейнов, І. Гребцова, Л. Гольдштейн, Е. Гамільтон, А. Громико, В. Гуцуляк, Ш. Елтон, М. Ель Хефну, Є. Зеленев, Б. Змерзлий, А. Зоріна, О. Касперович, П. Кальвокорессі, Н. Камінська, Б. Кожокін, М. Копилов, А. Колодкін, Б. Кофман, Ф. Кунцевич, В. Князев, П. Крус, К. Келлі, К. Кіл, В. Кларк, Д. Кудель, Р. Лемб, Б. Ландау, Л. Лунц, М. Лопатіна, Дж. Марлоу, В. Мірошніченко, В. Мірошніченко, М. Максиманджі, Г. Мелков, Є. Носов, А. Ніколаєв, Ф. Перельс, О. Розін, В. Рикачов, М. Рейхель, Ф. Ротштейн, К. Роббінс, Н. Степанова, В. Солдатенков, С. Сосна, Т. Савчук, Ю. Седов, Д. Стід, Л. Скот, Т. Ткачова, Д. Траск, Г. Тавров, В.Н. Шретер, А. Хазрієв, Є. Юровська, А. Іванов, А. Шелудченкова, Р. Шульцінгер, С. Уелс, Р. Ферел, В. Фідлер, Н. Фрідман, А. Івахненко, Е. Шукбург та інші.

Загалом, історіографія питання нараховує доволі значний обсяг літератури, розпочавши свій відлік ще з часу будівництва каналів. Причому, в усіх працях обов'язково відображається епоха їх створення: якщо праці початку ХХ ст. характеризуються винятково утилітарним підходом і розглядають правові аспекти експлуатації міжнародних каналів з точки зору національного судноплавства, то надалі проблематика правового регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів розглядалась, здебільшого, крізь призму національного інтересу, суверенітету і ставлення до національно-визвольної боротьби. До більш незаангажованого розгляду питання дослідники повернулись із настанням епохи постбіполярності.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є з'ясування стану правового регулювання Суецького і Панамського міжнародних каналів, а також визначення особливостей їх експлуатації, виявлення основних тенденцій і напрямів у врегулюванні діяльності їх адміністрацій.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- розкрити процес формування та правового оформлення міжнародно-правового статусу і режиму Суецького міжнародного каналу у формі концесії;
- дослідити еволюцію міжнародно-правового статусу та режиму Суецького і Панамського каналів, визначивши їх спільні та відмінні риси;
- простежити еволюцію міжнародно статусу Суецького і Панамського каналів після Другої світової війни;
- розкрити правові основи націоналізації Суецького каналу і її оформлення, а у контексті становлення міжнародної системи управління каналами – правові основи утворення Загальної компанії Суецького каналу;
- зважаючи на перехід міжнародних каналів під національну юрисдикцію, виявити правові основи управління Суецьким каналом в умовах незалежності Єгипту;
- з'ясувати сучасну систему управління Панамським каналом;
- дослідити рішення Константинопольської комісії з обмірювання суден 1873 р. та закон №161/59 про лоцманську проводку в порту Суец Арабської Республіки Єгипет;

- охарактеризувати правила, що регламентують діяльність і експлуатацію, плавання в Суецькому каналі;

- виявити основні проблеми при експлуатації Суецького і Панамського каналів, а також запропонувати шляхи їх вирішення на сучасному етапі.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, що склалися в процесі становлення, розвитку та експлуатації Суецького і Панамського каналів, еволюції їх міжнародно-правових статусів і режимів, прийняття та реалізації відповідних правових норм, що визначають організацію та експлуатацію Суецького і Панамського каналів.

Предмет дисертаційного дослідження становлять аналіз міжнародно-правового регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів.

Методи дослідження. Методологію дисертаційної роботи склала система наукових методів, комплексно використана для вирішення завдань дослідження та досягнення його мети. Зокрема, діалектичний метод застосовувався при визначенні природи всього комплексу правового регулювання експлуатації морських каналів, виявленні взаємодії між окремими його компонентами в рамках різних правових систем. За допомогою логічного і системного методів проаналізовано особливості правового регулювання створення та експлуатації Суецького і Панамського каналів, визначено їх значення для системи міжнародного права і системи міжнародних відносин, а також стан правового регулювання у правових системах Арабської Республіки Єгипет і Республіки Панама.

Метод аналогії було використано при дослідженні таких питань як лоцманська проводка суден в обох каналах; правила плавання у каналах; правила обмірювання суден; встановлення мит і тарифів. У цьому сенсі за основу було взято правила, розроблені для Суецького каналу, який відкрився раніше Панамського, та що надалі використовувалися у якості стандарту у світовому торговельному судноплаванні та міжнародному праві.

Системний метод дозволив простежити зв'язок між різними компонентами всього комплексу міжнародної морської транспортної системи. Історичний метод використовувався при розкритті динаміки розвитку правової бази створення, управління та експлуатації Суецького каналу в досліджуваній період. У свою чергу, герменевтичний – при з'ясуванні змісту різних типів спеціально-правових систем за допомогою прийомів реконструкції, використання інших герменевтичних канонів і способів. Антропологічний метод став у нагоді при розгляді процесу створення і реалізації правової бази експлуатації Суецького каналу в якості діяльності, нерозривно пов'язаної з особистістю інтерпретатора, принципи якої реалізуються суб'єктом інтерпретаційного процесу.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що робота становить собою комплексне дослідження, в якому вперше розкрито еволюцію становлення міжнародно-правового статусу та експлуатації Суецького і Панамського каналів, сформульовано низку нових для теорії міжнародного права ідей, висновків та рекомендацій.

Зокрема, у дисертації:

вперше:

- обґрунтовано розвиток ідеї міжнародного каналу крізь призму доктрини міжнародного права, зокрема втілення у життя ідеї концесії каналу, при цьому висвітлено генезу поглядів на систему управління каналами – від зовнішнього управління до повного переходу під національну юрисдикцію;

- аргументовано цілісний процес формування нормативно-правової бази статусу судноплавних морських Суецького та Панамського каналів періоду колоніалізму та визволення країн з колоніальної залежності;

- розроблено комплексний підхід до вивчення питань, пов'язаних з правовим регулюванням експлуатації Суецького і Панамського каналів, який збагатить наукову концепцію правового регулювання міжнародно значущих шляхів сполучення взагалі, Суецького і Панамського каналів зокрема, з використанням правового прецеденту;

- у контексті еволюції правового статусу та режимів Суецького та Панамського каналів запропоновано нові підходи до виокремлення періодизації правового регулювання експлуатації міжнародних каналів, виходячи із зміни систем міжнародних відносин та впливу цих змін на розвиток міжнародного права;

удосконалено:

- характеристику правової бази Суецького та Панамського каналів щодо управління ними шляхом розробки її тлумачення крізь призму міжнародного права, а також підходи до правового аналізу правосуб'єктності крізь призму міжнародного морського права;

- оцінку ефективності сформованої практики розробки правових актів, що регламентують експлуатацію Суецького каналу відповідними органами управління, що складаються з представників зацікавлених сторін, призначаються адміністрацією Суецького каналу;

- принципи переходу міжнародного об'єкта під національну юрисдикцію, а також інституційну характеристику міжнародного морського каналу як такого;

набули подальшого розвитку:

- підходи стосовно використання морських шляхів сполучення і їх основних складових, свободи пересування каналами, суверенних прав держав, територіями яких вони проходять;

- уявлення про організаційно-правові основи діяльності портових адміністрацій Суецького каналу та Адміністрації Панамського каналу;

- комплексні знання щодо правових засад, способів експлуатації Суецького і Панамського каналів, їх правового статусу та режимів, а також розроблено наукову аргументацію необхідності подальшого вдосконалення як інституційної, так і правової бази існуючої системи управління міжнародними каналами.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації висновки і пропозиції

мають науково-теоретичне і практичне значення, та можуть бути використані у:

правотворчому і правозастосовному процесах – для вдосконалення організаційно-правових засад експлуатації морських споруд, порядку експлуатації Суецького і Панамського каналів, удосконалення їх правового статусу та режимів, правової та інституційної основи системи управління міжнародними каналами;

науково-дослідній діяльності – як підґрунтя для подальших наукових досліджень, розширення методологічної основи, джерельної бази у даному напрямі;

в освітньому процесі – для удосконалення навчально-методичного забезпечення та викладання навчальних курсів «Міжнародне право», «Міжнародне морське право», «Теорія міжнародних відносин», «Історія міжнародних відносин» тощо.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження обумовлена сукупністю методологічної, теоретичної, нормативної та емпіричної основ, що забезпечували об'єктивність і всебічність підходів до вивчення означеної проблеми.

Емпіричну базу дослідження склали Конституція Арабської Республіки Єгипет, Конституція Республіки Панама, законодавчі та інші правові акти Єгипту (зокрема, акти відомчого характеру – циркуляри, інструкції, накази міністерства морського транспорту Єгипту), Панами, Великобританії, Франції, міжнародно-правові акти, насамперед акти ООН, інших спеціальних організацій та органів, таких як Компанії Суецького каналу тощо.

Поряд з цим для вирішення поставлених наукових завдань використані акти діловодства та матеріали правозастосовної практики, на основі дослідження яких дана оцінка системи законодавства; відомчі спеціалізовані видання.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що:

- доведені положення, які роблять вклад у розширення уявлень про правове регулювання діяльності Суецького і Панамського каналів, що сприяло розвитку науки міжнародного права;

- встановлені основні напрями міжнародного і державного регулювання права власності та експлуатації Суецького каналу;

- розкрито і розширено уявлення про організаційно-правові основи діяльності порткових адміністрацій Суецького каналу та Адміністрації Панамського каналу;

- проведена модернізація джерельної бази дослідження за рахунок введення в науковий обіг раніше не вивчених документів;

- результати дослідження можуть бути використані при аналізі ефективності діяльності, як інших судноплавних каналів, проток, так і інших державних господарських органів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація написана здобувачем самостійно та є завершеною роботою. Переважна більшість використаних

першоджерел раніше не були в науковому обігу. У разі використання матеріалів інших дослідників зроблено відповідні покликання.

Апробація результатів Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено на засіданні відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України, а також на конференціях: «Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи» (м. Одеса, 21 вересня 2018 р.), «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 14-15 лютого 2020 р.), «Виклики глобалізованого суспільства: економіко-правовий аспект» (м. Вінниця, 25 грудня 2019 р.); «Наука та освіта» (м. Хайдусобосло, Угорщина, 4–11 січня 2021 р.).

Публікації. Дисертація є логічним завершенням роботи автора, основні положення якої викладені в 11 наукових публікаціях, 4 з яких – статті, надруковані у фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних журналах, 1- у науково-практичному юридичному журналі, а також 4 – тези виступів на міжнародних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Мельник В. Еволюція міжнародно-правового статусу Суецького каналу після Другої світової війни. *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 29 – 38.
2. Мельник В. Започаткування концесії з будівництва Суецького каналу Актом 1854 р. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: право*. 2019. Вип. 17. С. 99 – 105.
3. Мельник В. Принципы деятельности Суэцкого канала в международно-правовых документах конца XIX – начала XX века. *Legea și viața*. 2019. № 11/2. November. S. 83 – 86. (Молдова)
4. Melnyk V. Legal principles of nationalization of the Suez channel and her registration. *Visegrad journal on human rights*. Visegrad, 2020. № 1. P. 185 – 191. (Словаччина)
5. Мельник В. Правове регулювання експлуатації Суецького каналу: Закон № 161/59 «Про лоцманську проводку в порту Суец Арабської Республіки Єгипет». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2020. № 62. С. 112 – 117.
6. Мельник В. Міжнародно-правове регулювання системи управління Панамським каналом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 3. С. 203 – 212.
7. Мельник В. Становлення міжнародно-правового статусу Суецького та Панамського каналів у XIX столітті. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. № 3 (35) 2020. С. 34-40.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Мельник В. Конвенція щодо забезпечення вільного плавання по Суецькому каналу 1888 р.: підписання та ухвали. *Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 вересня 2018 р.) / [за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан]; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Од.: Гельветика, 2018. С. 123 – 126.

9. Мельник В. Правові основи організації діяльності Панамським каналом на сучасному етапі розвитку. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14-15 лютого 2020 р.) Львів, 2020. С. 103 – 108.

10. Мельник В. Створення Суецького та Панамського каналів як важливий індикатор розвитку світової економіки і права. *Виклики глобалізованого суспільства: економіко-правовий аспект*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Вінниця, 25 грудня 2019 р.) Том 1.: Право. Вінниця, 2019. С. 22 – 25.

11. Мельник В. Міжнародно-правовий статус Панамського каналу у XIX ст. *Наука та освіта*: зб. праць XV Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті Вілена Петровича Ройзмана, (м. Хайдусобосло, Угорщина, 4–11 січня 2021 р.). Хм.: ХНУ, 2020. С. 103 – 105.

Характеристика особистості здобувача. Мельник Вікторія Станіславівна народилася 4 липня 1996 року в м. Миргород, у 2016 році закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка та отримала диплом бакалавра за спеціальністю «Правознавство». У 2018 році закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка та отримала диплом магістра з відзнакою за спеціальністю «Право». Також, у 2018 році закінчила Університет Миколаса Ромеріса (Вільнюс, Литва), здобула ступінь магістра за спеціальністю «Право» (Teisės magistro laipsnis). Під час навчання, з **вересня 2017 року по лютий 2018 року** навчалась за програмою обміну в Вільному університеті Амстердаму (Vrije Universiteit Amsterdam).

З 2018 року обіймала посаду головного спеціаліста Секретаріату Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини Міністерства юстиції України. У **2020 році** працювала юристом з практики ЄСПЛ. **З листопада 2020 року** - науковий консультант Інституту законодавства Верховної Ради України на громадських засадах. На сьогоднішній день тимчасово не працює.

Мови: українська, російська, англійська. Автор 11 наукових публікацій.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в

дисертації матеріалів наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Мельник Вікторії Станіславівни і повноти публікацій основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Мельник Вікторії Станіславівни на тему: «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Мельник Вікторії Станіславівни відповідає спеціальності 293 «Міжнародне право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261, Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2019 року № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Мельник Вікторії Станіславівни на тему: «Міжнародно-правове регулювання експлуатації Суецького та Панамського каналів» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Рецензенти:

доктор юридичних наук, старший дослідник,
головний консультант сектору
«Тренінговий центр»

Інституту законодавства Верховної Ради України

Б.Я. Кофман

кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
відділу моніторингу законодавства

Інституту законодавства Верховної Ради України

О.І. Белова

Головуючий на засіданні:

кандидат юридичних наук, заступник завідувача
відділу європейського права та
міжнародної інтеграції

А.М. Кондратова

